

Végre kívánatos az is, hogy a tanári oklevélben a tanítási gyakorlatból is legyen osztályzat. Így, osztályzat nélkül, a tanítási gyakorlat nem tűnik fel eléggé komolynak. A pedagógiai osztályzatnál nem lehet figyelembe venni a gyakorlatból adott osztályzatot, mert hiszen az elméleti részt a jelölt igen jól tudhatja, s mégsem elég ügyes a gyakorlatban.

A gyakorlati tanításokat évközben is meg kellene látogatniok a tanárképzésben résztvevő egyetemi tanároknak, esetleg a tanárvizsgáló bizottság nem egyetemi tanár tagjainak.

A próbatanításon pedig a tanárképző-intézet, illetve a tanárvizsgáló bizottság egy megbízottjának okvetlenül jelen kellene lennie, s az osztályzatot a tanítási gyakorlatból a vezető tanár, az intézeti igazgató és a tanárvizsgáló bizottság megbízottja együttesen állapítsa meg.

Mindez nagyon emelné a tanárok pedagógiai kiképzésének a színvonalát, amire valóban nagy szükség van. Tanáraink szakképzettsége kielégítő s nem is igen hangzanak föl panaszok ellene. De hiányos a pedagógiai kiképzés, mely éppoly lényeges része a tanárképzésnek, mint a szakképzés.

Ennek tökéletesítésére van szerencsém a következő javaslatokat elfogadásra ajánlani:

1. A tanárjelöltek a pedagógiai kiképzés tökéletesítése érdekében a gyakorlati év alatt foglalkozzanak behatóbban filozófiai és pedagógiai tanulmányokkal. E célból hallgassanak egyetemi, illetőleg tanárképző-intézeti előadásokat e tárgyakból.

2. A gyakorlati tanítást látogassák a tanárképző-intézeti tanács, illetve a tanárvizsgáló bizottság tagjai.

3. A gyakorlati tanításból osztályzat adassék, melyet a vezető tanár, intézeti igazgató s a tanárvizsgáló bizottsági tag együttesen állapít meg. Ez az oklevélbe is bevezetessék.²

WESZELY ÖDÖN.

A FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLÁK PROBLÉMÁJA.

— Harmadik, befejező közlemény. —

7. **Mi a teendő?** A tanterv botlásainak kiküszöbölése ugyan javítana rajta valamelyest, de nem tudná eltüntetni a szakszerűség hajszolása és a pedagógiai lehetőségek közötti ellentétet, a mai felső kereskedelmi iskolának emez eredendő bűnét. Lehetetlen követelmény, hogy ez az iskolanem egyidejűleg általános

² Elfogadták továbbá *Thienemann Tivadar* indítványát, mely arra irányult, hogy a filozófiai és pedagógiai óráknak az ötödik évre való áthelyezése folytán föl szabaduló órákat a szaktárgyakra fordítsák a jelöltek.

Fölmerült továbbá ismételten az az indítvány is, hogy az első osztály végén szelektáló vizsgálat tartassék. Ez alkalommal kellene egyúttal megállapítani a tanári pályára való alkalmasságot is.

műveltséget adó középiskola és az összes kereskedelmi pályákra előkészítő szakiskola legyen. Azért választania kell: vagy szakiskola legyen, vagy középiskola. De a kettő egyszerre nem lehet.

Legradikálisabb és egyúttal legegyszerűbb az átmenet a tiszta szakiskolára, mely általános műveltséggel nem törődve, teljesen ki tudja elégíteni a szakszerűség követelményeit és legjobban simulhat az egyes kereskedelmi pályák különleges szükségleteihez. A tudományos pedagógia képviselői szintén ezt a típust ajánlják. Így *Ziller Tuiskon* idézett fejtegetésében; továbbá *Kármán Mór*, aki erre vonatkozólag azt mondja: „A szakiskolák kelletlen, időelőtti siettetéssel korábban veszik át a középiskolákból a növendékeket, olykor a középső osztályokból, megfelelő készség nélkül s így egyúttal pótolni kénytelenek, hiábavaló törekvéssel, a hiányt. Féltség közműveltség és hiányos szakkészültség ez állapotnak szükségképeni következménye s innen származik a sokszoros panasz iskoláink ellen.“⁵⁰

Közoktatásügyünk mai szervezetében három iskolafajt találunk, mely bizonyos fokú befejezett általános műveltséget adva, tiszta szakiskolának alapjául szolgálhat. Közülök a népiskolához kapcsolódó kereskedőtanonciskola, mivel az ismétlőiskolai tan kötelezettség idejébe esik és a kereskedelmi gyakorlatnak nem előkészítő, hanem kiegészítő iskolája, ezen cikkem körén kívül fekszik. Alacsonyabbfokú tiszta szakiskolát a négyosztályú polgári iskolához csatolhatunk. Ilyenek nálunk csak nők számára állanak fenn, női kereskedelmi tanfolyam néven. 1928/29-ben 22 egy- és 9 kétévfyolyamos ilyen iskolánk volt 1952 tanulóval. Valamennyien egy mintára szervezve, a hagyományos kereskedelmi szaktárgyakon kívül főleg gyors- és gépirást tanítanak, de nem vetnek ügyet a sokféle lehetőségre, mely a kereskedelemben való elhelyezkedés tekintetében a nők számára kínálkozik és bizonyos specializálást kívánna, legalább ott, ahol több ilyen iskola vagy párhuzamos osztályok vannak. Mindazonáltal minden tényező meg van elégedve ezen iskolák működésével. Nem támasztanak lehetetlen követelményeket a tanulókkal szemben. aminek következtében sokkal különb eredményt érnek el, mint a női felső kereskedelmi iskolák, ahol 1928/29-ben a tanulóknak csak 35%-a tett jeles és jó vizsgálatot, 22% pedig megbukott, míg amott ugyanolyan előképzettség mellett 53% volt a jeles és jórendű és csak 8% a bukott tanuló. Ez a tény is bizonyítja, hogy nem a tanulók, hanem a tanterv gyarlósága okozza a felső kereskedelmi iskolák fogyatékos tanulmányi eredményét.

Fiútanulók számára a női kereskedelmi tanfolyamokhoz hasonló iskolákkal nem rendelkezünk, holott szükség volna rájuk. Német- és Franciaországban, Cseh-Szlovákiában nagyszámban találhatók. Ausztriában 1925/26-ban volt 11 kétévfyolyamú kereskedelmi iskola fiúk számára, 12 leányok számára és 15 vegyes

⁵⁰ Lásd Kármán Mór: Közoktatásunk egységes szervezéséről. 1892. 3. 1.

iskola. Igen hasznavehető munkaerőket szolgáltatnak az árukereskedelem és irodák részére, akik fiatalabb koruk, nagyobb alkalmazkodó képességük és szerényebb fizetési igényeik miatt keresettebbek, mint az akadémiát végzettek.³¹

Magasabbfokú tiszta szakiskola ezidőszereint csak a nyolcosztályú középiskolához kapcsolódhatik. Ilyen tiszta szakiskolák a középiskolát végzettek egyéves kereskedelmi szaktanfolyamai, melyeket három budapesti felső kereskedelmi iskola mellett tartanak fenn. Egy évre összeszorítva nyújtják a gyakorlati életben megkövetelt szakképzést a könyvvitel, kereskedelmi számtan és levelezés, jog, közgazdaságtan és legalább egy idegen nyelvből; azonfelül alkalmat adnak a hallgatóknak, hogy választás szerint még más idegen nyelvet, gyorsírást, gépirást és a gyakorlati élet szempontjából fontos általánosan művelő tárgyakat is tanulhassanak. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia saját szaktanfolyamával kapcsolatosan még különleges tanfolyamokat is rendez (vasúti és hajózási díjszabásból, fa- és automobilkereskedelemből). Dacára a felőlelt anyag nagy mennyiségének és az idő rövidegének, a tanulmányi eredmény kielégítő. Mindazonáltal a megadott tanulási alkalom jobb kihasználhatása, főleg a nyelvek tökéletesebb elsajátíthatása, valamint a specializálásnak bank-, export- és biztosításügyi irányban való kiépítése érdekében kívánatos a szaktanfolyamok tartamát nem kötelezően két évre bővíteni. E tekintetben mintául szolgálhat a Budapesti Kereskedelmi Akadémián húsz évig fennállott s igen jó intézménynek bizonyult kétéves akadémiai tanfolyam, melyet 1920-ban az egyetemi közgazdaságtudományi kar megnyitása miatt kellett megszüntetni.

Az ilyenformán létesítendő tiszta szakiskolákat teljesen a kereskedelem szolgálatába kellene állítani és kívánságai szerint szervezni. Az alacsonyabbfokú szakiskola, melyet a tévesen értelmezhető tanfolyam kifejezés mellőzésével kereskedelmi iskolának nevezhetünk, a kis- és középkereskedelem számára, a magasabbfokú, melynek kereskedelmi akadémia nevet adhatunk, a nagykereskedelem, pénz- és biztosítóintézetek s nagyobb iparvállalatok részére nevelné a munkaerőket. Az utóbbiak alapítását és fenntartását a kereskedelmi érdekeltségekre kellene bízni, szervezésüknél pedig holdogult *Mattekovics Sándor* gyakran hangzott szavait kell szem előtt tartani: „Sok munka, kevés állami beavatkozás, mennél több szabadság.“

8. A kereskedelmi középiskola. A felső kereskedelmi iskolai probléma illetően megoldásának azonban sok bibéje van. Antiszociális, mert a magasabbfokú szakiskolából kirekeszti a polgári iskolát végzett tanulókat. Az ilyen képzésre törekvő középiskolai tanulókat is bántja, mert rájuk nézve újabb évvel toldja meg az iskoláztatás idejét. Riasztja a szülőket, mert még költ-

³¹ Lásd Klemens Ottel 27. alatt idézett cikkét a 87. lapon.

ségesebbé teszi a kereskedelmi pályákra neveltetést. A kereskedők sokaltni fogják a teljes kiképzés tartamát, mely az ifjakat még jobban előrehaladt korban ereszténé a gyakorlatba. De legérzékenyebben a felső kereskedelmi iskolákat sújtaná, melyek közül csak egynéhány változnék tiszta szakiskolává, a többi elveszténé létjogosultságát és megszűnnék.

Ezeket az érveket mérlegelve, azt tartom, hogy nem elég tiszta szakiskolákat szervezni. Emellett magát a felső kereskedelmi iskolát is át kell alakítani. Nem csupán a kereskedelem érdekében és kívánsága szerint, hanem mert szükség van ilyen iskolára. Erről a felső kereskedelmi iskolák nagy látogatottsága tanuskodik és kedveltségük a városi polgárság körében, mely nem szívesen nélkülözné azokat. Átalakításuk egyetlen ajánlható módja, hogy a szakiskolával való kacérkodásról lemondva, igazi középiskolákká váljanak, amelyekhez aztán a magasabb szakiskola hozzákapszolódhatik anélkül, hogy földézné a fentemléített sérelmeket.

Ezen javaslat nem mai keletű. Lényegében azonos az 1892-ben, az Országos Közoktatási Tanácsban előadói minőségben tett és elfogadott javaslattal. A Tanács akkor hozott határozatában mindenekelőtt rámutatott arra, hogy lehetetlen a három évfolyamú kereskedelmi iskolában az általános műveltséghez tartozó anyagon kívülni még az összes kereskedelmi szakismereteket is megadni. Mivel azonban a kereskedőosztály szellemi érdekeinek érzékeny megkárosítása nélkül a közműveltségi anyag nem csökkenthető, a szakismeretek redukálása pedig a kereskedők szakképzettségének esorbitását jelentené, annál fogva a Tanács a tanfolyamnak négy évre kiterjesztését ajánlotta. Mindazonáltal azzal a megszorítással, hogy csak egynéhány intézetnél szerveztessék meg a negyedik osztály, mert „számos kereskedelmi pálya azt kívánja, hogy az ifjú mentől előbb az üzletbe lépjen és itt megszerezze az iskolában nyert elméleti ismeretek kiegészítéséhez szükséges gyakorlatot. Az ily kereskedelmi pályára lépő ifjakra nézve a négyéves tanfolyam behozatala egyáltalában nem látszik szükségesnek és kívánatosnak.“ Ennél fogva a Tanács kétféle kereskedelmi iskolát ajánlott: három- és négyosztályút. Az alsó három osztálynak mindkét iskolában ugyanegy tanterve legyen, mely az általános műveltség anyagán kívül annyi szakképzést adjon, amennyi a közönséges kereskedelmi munkakörök számára elegendő. A négyosztályú kereskedelmi iskola legfelső osztálya a különleges kereskedelmi munkakörökre (bank-, pénzüntézet stb. szolgálatra) készítsen elő.

Az Országos Közoktatási Tanács javaslata főleg a kereskedelmi iskolai tanárság ellenállásán szenvedett hajótörést, mely akkor is az iskolák teljes egyformaságának volt a híve és még az „Akadémia“ címet is irigyelte a régi iskoláktól. Kongresszusokon agitált a javaslat ellen, aminek folytán a kereskedelmi iskolák ügye az akkor újjászervezett Országos Ipari és Kereske-

delmi Oktatási Tanács hatáskörébe került és itt folytatódott a régi alapon a tantervkészítés sziszifuszi munkája.

Az Országos Köznevelési Tanács javaslatának lényegét, a szakképzésnek kettéosztását megtartva, szintén két iskola szervezését ajánlom a felső kereskedelmi iskola helyébe, de azzal a különbséggel, hogy csak az első legyen középiskola, a másodikat ellenben a fennebb vázolt tiszta szakiskolának, a kereskedelmi akadémiának második évfolyama pótolná. A kereskedelmi középiskola növendékeit a 4. és 5. szakaszban kifejtett okokból a közép- és polgári iskola harmadik osztályának elvégzése után venné fel és négyéves tanfolyamában teljes közműveltséggel és a közönséges kereskedelmi gyakorlatban szükséges szakudással látná el, tehát (az elemi iskolai négy évet nem számítva), hét évig iskoláztatná. Érettségi vizsgálat után a tanulók közvetlenül az Akadémia második évfolyamába léphetnének, ennél fogva két évvel hamarabb szerezhetnék meg a teljes kereskedelmi kiképzést, mint a többi középiskola abiturientiái. Ez a körülmény kétségtelenül majd visszahódítja az új iskolának azt a becses tanulmányanyagot, melyet tanfolyamának fölfelé bővítése folytán a felső kereskedelmi iskola elveszített.

A kereskedelmi középiskola milyensége tekintetében csak a főszempontokat jelölöm meg, melyek megszabják. Első követelmény, hogy valóságos középiskola legyen. A törvény a középiskolák elé mint célt kitűzi az általános műveltséget, de nem tartalmi, hanem formai szempontból. „Bármely középiskolai típusnak feladata elsősorban az önálló munkára való nevelés a tudományos képzés segítségével, azaz olyan lelki készségnek, szellemi érettségnek kialakítása, hogy aztán a tanuló az ismeretek szakterületén csakhamar otthonos tudjon lenni. Az elmének erre a szellemi munkára való formális kiképzésére, mintegy logikai kicsiszolására a gimnázium, a reálgimnázium s a reáliskola művelődési anyaga egyaránt alkalmas.“ *Kornis Gyulának* ezen megállapítása³² a kereskedelmi középiskolára is érvényes. Ez az utóbbi a reáliskolától főleg abban különbözik, hogy ábrázoló geometria és szabadkézi rajz helyett magán- és közgazdaságtani tárgyakat tanít, melyek egyfelől legalább is ugyanolyan mértékben alkalmasak a tanuló szellemi pallérozására, mint amazok, másfelől emberi és társadalmi vonatkozásaik folytán felettük állanak s inkább tudnak a tanulóban érdeklődést kelteni és erkölcsös polgárrá nevelését előmozdítani. Az élet jogi és gazdasági viszonyainak megismerése, a lelkiismeretes kereskedő gondosságához, körültekintéséhez és takarékosságához való szoktatás az iskolai nevelésnek olyan értékei, melyek akkor is becsesek a tanulóra nézve, ha nem válik kereskedővé. A kereskedelmi középiskola modern iskola, mely a gazdasági élet nagy jelentőségének megfelelően ennek problémáit

³² Lásd Kornis Gyula: Magyarország köznevelésügye a világháború óta. 91. l.

iktatja be tantervébe művelő anyagul, amivel nemcsak az általános nevelés céljait szolgálja, hanem az élet gyakorlati igényeit is ki tudja elégíteni, jobban, mint amennyire a meglevő középiskolák tehetik.

A második követelmény teljesítése, a rendelkezésre álló tanítási órák észszerű elosztása, megkönnyebbült azáltal, hogy a kereskedelmi tananyag háromötödrésze a tiszta szakiskolába került, a középiskolában maradt anyagot pedig heti 28 órában alaposan lehet megtanítani és gyakorolni. A testgyakorlás 8 órájának levonása után fennmaradó heti 92 órából legalább 44 (osztályonként heti 3+4+4) órát a nyelveknek és irodalmaknak kell adni. Ekként óraszámuk oly mértékben gyarapodik, hogy tanításuk színvonala eléri, sőt a kereskedelem szempontjából legfontosabb német nyelvben tetemesen meghaladja az átlagos középiskolai színvonalat. A történelem csak 6 órát kaphat, de a hiányt helyrehozza a jog- és közgazdaságtan tanítása, mely — szakítva az egyetemre emlékeztető előadó modorral — abban fogja látni feladatát, hogy a tanulók közreműködésével összegyűjtse, kiegészítse s rendszerbe foglalja a történelemben, földrajzban, természettudományban és a kereskedelem ismertetésében elszórta tanult jogi és gazdasági vonatkozású ismereteket s ilyen módon oly szerepet fog betölteni a kereskedelmi középiskolában, mint a filozófia a többiekben. A földrajznak kereskedelmi jelentősége miatt több óra jut, mint a reáliskolában, de a természettudományoknak valamivel kevesebb (17). Mindazonáltal azoknak egyik ága sem hiányzik, a természettan pedig a legfelső osztályba kerül, ahol nagyobb felkészültséggel tanítható, mint az alsóban. A mennyiségtannak a kereskedelmi számtannal együtt heti 17 órája lesz, tehát csak hárommal kevesebb, mint a reáliskola öt felső osztályában. Anyagának gondos kiválogatása és a politikai számtan dresszúraszerű tanításának mellőzése lehetővé fogja tenni, hogy a jelenleginél méltóbb módon töltsék be hivatását a tanuló gondolkodó és következtető képességének fejlesztése körül.

Harmadik követelmény az egymás mellett tanított tárgyak számának lehető csökkentése, amivel együtt jár a heti 1—2 óras tárgyak számának az apasztása. A tanítási időnek szétforgácsolását s az oktatásnak belőle fakadó nyomorúságát csak akként lehet elhárítani, hogy a rokontárgyakat nem külön-külön *egy-más mellett*, hanem egybefoglalva, egy tárgy részei gyanánt, egymást kölcsönösen támogatva és felváltva, *egy-más után* tanítjuk. Ily egybefoglalás eszközölhető a természetrajz, vegytan és áruismeretnél az I—III. osztályban. Ahelyett, hogy az I-ben az ásvány-földtant és a szervetlen vegytant heti 2—2 órában egymás mellett tanítanók, helyesebb azokat heti 4—4 órában felváltva egymás után tanítani. Ugyanígy cselekedhetünk a növény-állattannal és a szerves vegytannal a II. és III. osztályban. Külön áruismeretet a középiskolában nem tanítunk, hanem a természetrajzra s vegytanra bízunk, hogy a kereskedelem szem-

pontjából fontos termékeket s technológiájukat fővonalakban ismertesse és áruismereti szempontból összefoglalassa. Hasonló üdvös egybefoglalás kínálkozik a mennyiségtan- és kereskedelmi számtannál az I—III. osztályban, mely mind a két tárgy tanítását alaposabbá s egymást kölcsönösen kiegészítővé tehetné.

Legkívánatosabb az egybefoglalás a kereskedelmi tárgyaknál, melyeket csak ily módon lehet középiskolai szellemben tanítani. A vezetést a kereskedelmi ismeretekre kell bízni s hozzájuk kapcsolni a jogi tudnivalókat meg a levelezést, sőt az utóbbinak segédeszközeiként a gép- és gyorsírást is. Mindezeket a három alsó osztályra kiterjesztve, osztályonként heti 4 órában egy tárgy gyanánt, úgy kell tanítani, hogy filmként vonuljon el a tanuló szemei előtt az üzleti élet minden mozzanata, miközben őt is foglalkoztatjuk benne. A IV. osztályban aztán a könyvvitel és számtan is belekapcsolódhatik s az összes kereskedelmi tárgyak oktatása a 7 óras gyakorló irodában olvad össze. Ekként lehetséges ott, ahol a tanárok rátermettsége és szaki aránya megengedi, az egymás mellett tanított tárgyak számát osztályonként a mai 15-ről 10-re; az 1—2 órás tárgyakét pedig 12-ről 4-re apasztani.

Negyedik követelmény a tanítás anyagának gondos kiválogatása s megrostálása. E tekintetben *gróf Klebelsberg Kunó* miniszter mondását kell követnünk: „A cél az, hogy keveset, de jól tanítsunk. Nem lexikont kell csinálni a gyermek agyából.“ *Éber Antal* a Cobden-Szövetség ankétjén a felső kereskedelmi iskola tantervét bírálva, sok dolgot említett, melyeket a tanuló köz- és szakműveltségének csorbitása nélkül onnan ki lehet hagyni. Még több ilyenre akadunk, ha a tanterv alapján készült tankönyvekben böngészünk. Az oktatásnak nagy veszedelemre a rosszul értelmezett alaposságra és okatlan teljességre törekvés. Bármely tárgyból csak azt szabad tanítani, ami, a célt tekintve, szükséges. Minden fölösleges ártalmas. De amit tanítunk, azt az oktatás formális céljának megfelelően úgy kell tanítani, hogy a tanuló gondolkodó tevékenységét előmozdítsa, lelkében érdeklődést ébresszen és cselekvő továbbmunkálkodásra ösztönözzön. A kívánságok, melyeket *Éber Antal* a kereskedők nevében az ankéten nyilvánított, akkor is szerények, ha nem szószerint vesszük azokat. Nem kívánja azt, hogy a tanuló tudjon arbitrálni Budapest—Párizs között, hogy mérlegképes könyvelő legyen. Megelégszik azzal, ha biztos az alpműveletekben, ha tud egyszerű fakturát kiállítani, közönséges levelet hibátlanul megírni, folyószámlát lezárni, ha gyakorlott a gép- és gyorsírásban és jól tud németül. Hogy a felső kereskedelmi iskola ezeket a kívánságokat nem teljesíti, onnan van, hogy kellenél többet akar markolni s nem marad ideje a szükségesnek jó megtanítására és biztos begyakorlására. A kereskedelmi középiskolának módjában fog állani, hogy mindegyiket teljes mértékben honorálja, hiszen csaknem annyi ideje lesz a redukált kereskedelmi tananyag elvégzésére, mint a lipesei iskolának az egészre.

Kétely legfeljebb a német nyelvre nézve merülhet fel, melyről *Dengl János* ugyanott kijelentette, hogy lehetetlen az iskolában tökéletesen megtanulni. Azonban e tekintetben is fölényben van a kereskedelmi középiskola, mert több időt juttathat a német nyelvtanulásnak. Azonkívül ahol igen kedvezőtlenek a viszonyok az idegen nyelvek tanulására, ottan csak a németet kellene kötelezővé tenni és óraszámát megduplázni, mert többet ér egy nyelvet jól megtanulni, mint kettőt rosszul. Végül mindennütt, ahol a kereskedelmi ismeretek tanárában megvan a hozzávaló nyelvtudás, rá kell bízni és az ő tárgyának keretébe át helyezni a német kereskedelmi levelezést. Ez az intézkedés két szempontból ajánlatos: először a német nyelv és irodalom tanítása megszabadul a közművelő jellegével összeegyeztetetlen levelezéstől, melyet a kereskedelmi dolgokban rendszerint kevésbé járatos nyelvtanár amúgy is csak sablonosan végezhet; másodszor pedig a kereskedelmi ismeretek és levelezés tárgykörében is alkalom nyílik a német beszéd és írás gyakorlására.

Végül még arra a nagy különbségre utalok, mely a mai felső kereskedelmi iskola, meg a tervezett kereskedelmi középiskola között a közműveltség és szakképzés aránya tekintetében mutatkozik. Amott a tanítási idő 53%-a a szaktárgyakra esik és csak 40% a közműveltségre; emitt csupán 21% esik a szakképzésre, ellenben 73% a közműveltségre. A felső kereskedelmi iskola kifejezetten szakiskola akar lenni, de a középiskolával is kacérkodik. Amit ad, csak félműveltség, azaz ismereteknek emlékeztet-beli felvétele, benső feldolgozás és élő erőre átalakítás nélkül. Munkáját egyik legkiválóbb igazgatója e találó szavakkal jellemzi: „Tanítványaink sem megfigyelni, sem gondolkodni, sem pedig következtetni nem tudnak és egyedüli fejlett szellemi képességük: a memória.”³³ A kereskedelmi középiskola ellenben nem szakiskola, hanem valóságos középiskola, mely teljes közműveltséget ad növendékeinek. Benne elkerülhetők mindazok a pedagógiai tévedések, melyek a felső kereskedelmi iskola tervét elégtelenítik, a jó tanítást lehetetlenné teszik és eredménytelenségét okozzák.

Azt hiszem, hogy a felső kereskedelmi iskolák bajainak itt ajánlott orvoslása minden érdekelt tényezőt ki fog elégíteni: a szülőket, a pedagógust, az iskolákat és iskolafenntartókat, de főképen a kereskedőket, akiknek minden kívánsága, mely az 1903-ik évi, valamint a Cobden-Szövetség ankétjén elhangzott, ezen reform révén teljesítve lesz. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1923-ik és 1925-ik évi jelentéseiben azt kívánta, hogy az iskola utolsó, negyedik évfolyamában kizárólag a hat szaktárgy taníttassék, hogy „a felsőbb osztályokban a szaktárgyaknak kell döntő szerepet játszaniok”. Az ajánlott reform a kamara kívánsága szerint oldja meg a felső kereskedelmi iskola problémáját.

³³ Lásd *Matavovszky Béla*: Reform vagy revízió? Szakokt. 1926/27. 254. l.

9. A női kereskedelmi iskola. Erről az iskoláról kezdettől fogva az volt a felfogás, hogy azonosnak kell lennie a fiúiskolával. E helytelen felfogás ellen először 1908-ban szálltam síkra, amikor az Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanácsban rámutattam arra, hogy jóval észszerűbb a női kereskedelmi iskolát akként szervezni, hogy mint tiszta szakiskolát az akkor még virágzó felsőbb leányiskolára ráépítjük.³⁴ Másodszor 1913-ban a kereskedelmi oktatásügyi nemzetközi kongresszuson szólaltam fel a fonák azonossági elv ellen, hangsúlyozva azt, hogy egyrészt a két nem testi és lelki különbsége, másrészt a nőknek a férfiakétól eltérő elhelyezkedési lehetőségei a fiú- és leányiskolák különbözőségét kívánják.³⁵ Mindazonáltal, a testgyakorlatokat és heti egyórai kötelező gépírást kivéve, a női iskolának szóról-szóra ugyanaz a tanterve van, mint a fiúiskolának. Így tehát kétszeresen beteg: rajta van a fiúiskola minden nyavalyája, azonfelül női nevének dacára nem leányiskola.

Újabbban a tanárok már kétségbe vonják az azonossági dogma csalhatatlanságát. *Bakács József* igazgató írja: „A leányokkal sok olyan ismeretanyagot közlünk, amelyre az életben sohasem lesz szükségük, de viszont mi mindent nem tanítunk, amire okvetlenül szükségük van és lesz.”³⁶ Az 1928-ik évi egyetemes tanügyi kongresszus előadója is, aki egyébként annyira meg van elégedve a mai iskolával, mint törvényben rendezendő kérdést említi „a leányoktatás külön tantervét, amelynek a leányok mai, a fiúkéttől eltérő szellemi fejlődéséhez és struktúrájához kell alkalmazkodnia.” Sőt a minisztériumnak az a legújabb cselekedete, hogy a kereskedelmi iskolai tanárképző gyakorló fiúiskolája mellett külön női gyakorló iskolát állított fel, arra látszik mutatni, hogy az azonosság elvét sutba dobva, majd nekivaló külön tantervet is adnak a női iskolának.

Még egy körülmény van, melyet a női felső kereskedelmi iskola helyzetének megítélésében nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezen iskolák 1922/3—1927/8. tanévi látogatottságának statisztikája azt mutatja, hogy a tanulóknak 22%-a csak az I. osztályt végzi, 45—57% csak két osztályt végez és csupán 41—52% mind a négy osztályt. A csak egy-két osztályt végző tanulók nagy száma egyrészt azt bizonyítja, hogy sokukra nézve az, amit ezen osztályokban tanultak, elegendő arra, hogy alkalmazást találjanak, — másrészt arról tanuskodik, hogy sok leány csak azért iratkozik be a női felső kereskedelmi iskolába, mert ez az egyetlen leányiskola, mely nem főiskolai tanulmányokra, hanem a gyakorlati életre nevel. A női felső kereskedelmi iskola tehát jelenleg valahogym a kimúlt felső leányiskolát pótolja és e tényen a leánykollégiumok felállítására sem változtatott.

³⁴ Lásd a Tanács 1908 május 25-i ülése jegyzőkönyvének 5. pontját.

³⁵ Lásd a X. kereskedelmi oktatásügyi nemzetközi kongresszus közleményei II. kötetének 107. és következő lapjait.

³⁶ Lásd Szakokt. 1925/26. évf. 284. l.

Azért öreg hiba volt oly könnyedén elejteni a felső kereskedelmi leányiskolát, melyet *Jankovich Béla* miniszter 1916-ban a leányközépiskolák egyik típusa gyanánt alkotott. Erről az iskoláról az Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács 1916 június 27-én tartott ülésén *Vig Albert* titkár jelentése alapján tudomásul vette, hogy „tanulmányi rendje összhangzásban van a tanács által a felső kereskedelmi iskolákra nézve felállított, most érvényben levő elvi határozmányokkal“ és hogy „a tárgyalás alatt levő szervezet úgy szerkezeti, mint tartalmi és formai tekintetben olyan jelentőségteljes, hogy iskolaügyünk emberei és barátai csak elismeréssel üdvözölhetik mint olyan munkát, mely iskolaügyi szervezeti irodalmunkba számos részletkérdésben új lendületet visz be“.³⁷ Mindazonáltal utóbb az a vélemény terjedt el az új iskoláról, hogy nem vált be és azért kellett megszüntetni. E vélemény téves értesülésen alapszik. Nem az intézményben volt a baj, hanem az életbeléptetése körül elkövetett mulasztásokban, meg a válságos időben, amelyben született. A felső kereskedelmi leányiskola megszervezése jobbadán ismeretlen feladat elé állította a minisztérium középiskolai ügyosztályát, ahová tartozott, — a tankerületi kir. főigazgatókat, akiknek felügyelete alá volt rendelve. — az igazgatókat és tanárokat, akik hivatva voltak életet önteni beléje. *Jankovich Béla* miniszter ismerte a fonák helyzetet, segíteni is akart rajta oly szakembernek a minisztériumba való hozatalával, aki otthon volt mind a leány-, mind a kereskedelmi oktatásban, de a kormány lemondása megakadályozta őt tervének végrehajtásában. Kevésell rá *Morlin Emil* államtitkár halálával a felső kereskedelmi leányiskola második patrónusát is elveszítette s azontúl magárahagyottan tengette életét. Ahol, mint Besztercebányán történt, az igazgató és tanárok rokonszenvvel fogadták és szakképzett segítők is akadtak a felső kereskedelmi fiúiskola igazgatójában és tanáraiban, ott a fiatal esemete gyökeret vert s virágzásnak indult. Hivatalos látogatásom alkalmával 1918-ban ott oly eredményt találtam, mely bármely önálló kereskedelmi iskolával mérkőzhetett, sőt az idegen nyelvek tekintetében messze felülmúlta az átlagos színvonalat. De ahol ama tényezők hiányoztak és avatatlanokra bízta a kereskedelmi tárgyak tanítását, ott bizony gyarló volt az eredmény. Így aztán rossz híre kelt az új iskolának, mely különben is nyűg volt mindenki szemében, kivált azokéban, akik mindenképpen leánygimnáziumot kívántak és ez okozta vesztét. Pedig ha megvolna, most a női felső kereskedelmi iskolát pótolhatná, mert magában egyesítette mindazokat a tulajdonságokat, amelyeknek hiányát az utóbbiban fájjaljuk. Szinte hozzátartozik a nő természetes hivatására való neveléshez, hogy gazdasági tudást is adjunk a leánynak. Hisz minden háztartás egy-egy gazdasági üzem s vezetőjének arravalóságától függ annak észszerű vitele.

³⁷ Lásd az ülés jegyzőkönyvének 4. pontját a Magyar Iparoktatás 1916 évfolyama 19., 20. számában.

A gazdasági tudást aztán már csak egy lépés választja el a kereskedelmi pályákra való előkészítéstől. Ez pedig magában véve is becses és kívánatos, mert gyakorlati irányba tereli a növendék gondolkodását és oly ismeretekkel gyarapítja, melyeket magánéletében, esetleg mint leendő férjének hivatásában is segítő társa, szintén használhat.

Mindezen okokból a Jankovich-féle felső kereskedelmi leányiskolának életrekelése volna a női kereskedelmi iskola reformjának legmegfelelőbb módja. Akár teljes hétéosztályú kereskedelmi leányközépiskola alakjában; akár valamely meglevő leányközépiskolához csatolva s ennek kereskedelmi tagozataként szervezve, vagy pedig ezt a tagozatot önálló iskolaként létesítve. Az utóbbi két esetben, a fiúiskolához hasonlóan, a leányközépiskola s a polgári leányiskola III. osztályából venné fel a növendékeket és négy évig tanítaná. Tantervének kidolgozásában a fiúiskoláknál említett követelményeket kell szem előtt tartani, de a leányiskola különleges helyzete szerint módosítva.

Itt elsősorban az eltéréseket kell figyelembe venni, melyek a kereskedelemben való elhelyezkedés tekintetében nők és férfiak között léteznek. Tudvalevő, hogy az üzleti élet sok vonatkozásában a nő jobban használható, mint a férfi; viszont vannak területek, amelyeken alig képes érvényesülni. Vagy nyílt üzletben mint elárusító vagy pénztáros, vagy irodában talál alkalmazást. Noha nagyobb üzletben, például áruházban, a rátermett elárusító nőnek több kilátása van arra, hogy jobban javadalmazott önálló munkakörbe jusson, mindamellett a női felső kereskedelmi iskolát végző középosztálybeli leány idegenkedik e foglalkozástól, melyet magára nézve megalázónak tart. Inkább irodai alkalmazásra vágyódik, főleg pénzügyben vagy hivatalban. Holott a nagy üzemekben a nagymértékben kifejlődött munkamegosztás miatt a kiszívóelmű átlagtisztviselő csak kerekecske a gépezetben s többnyire valamely alárendelt foglalkozáshoz, írógéphez, segédkönyvek vezetéséhez, egyszerűbb irodai munkához marad láncolva és haladást csak az remélhet, akiben kiváló kereskedelmi képesség energiával és kitartással párosul. Mivel nőből nem lesz tőzsdeügynök vagy diszponens, főkönyvelő, biztosítási matematikus stb., azért nincs értelme annak, hogy a kereskedelmi iskolában arbitrálni, tőzsdeügyleteket kötni, változó és kettős kamatlábú folyószámlákat, életbiztosítási számítás és még sok egyebet tanuljon, aminek nem fogja hasznát venni. Ellenben szükséges, hogy magyarul és németül helyesen és jól tudjon beszélni és írni, hogy biztosan és gyorsan számoljon, az egyszerűbb könyveléshez értsen és jó gyors- és gépíró legyen. Azért a kereskedelmi leányközépiskola jóval kevesebb kereskedelmi ismerettel beéri, mint a mai iskola, és az ekként felszabaduló időt részint a kevesebb ismeret alaposabb elsajátítására és gyakoroltatására, részint a női hivatásra előkészítő tanulmányokra fordíthatja, nevelés-tanra, háztartástanra, női kézimunkára, tehát azokra a tárgyra, melyek semmiféle leányiskolában nem hiányozhatnak.

Magasabb kereskedelmi kiképzést a leányok a fiúkkal együtt a kereskedelmi akadémián szerezhethetik, ahol a kereskedelmi középiskolát végeztek azonnal a második évfolyamba léphetnek. Itten, valamint különleges szakiskolák szervezésével arról kellene gondoskodni, hogy a művelt középosztály leányai más nekikvaló munkakörökre is kiképzést szerezhessenek. Külföldön e tekintetben messzemenő specializálást látunk. A párizsi École de Haut Enseignement Commercial pour les Jeunes Filles második évfolyamán titkárképző szakosztály van, melyen a kereskedelmi okmányok osztályozását, titkári fogalmazást és levelezést, cikk- és jegyzőkönyvszerkesztést, gyűlési és sajtóbeszámolást, reklámozást és mindazt tanítják és gyakoroltatják, amit kereskedelmi titkárnak tudnia kell. Németországban 33 államilag elismert szociális jólétiiskolát találunk, amelyekben két év alatt a jóléte-gondozó szolgálatra nevelik a kereskedelmi iskolát végzett leányokat. A berlini Tietz-cég saját szakiskolájában nevelteti áruházai számára az elárusítónőket. Ilyen és másféle szakiskolára (házi kisasszonyok, jószágtitkár-, csecsemőápoló-, nevelőnők stb. kiképzésére) nálunk is szükség van avégett, hogy egyfelől az általuk kizárólagosan elárastott tanügyi és irodai életpályáktól más nekikvalókra tereljük a középosztály leányait, másfelől pedig megakadályozzuk a külföldieknek beözönlését a saját leányainknak való munkaalkalmakra.

10. A tanárképzés. A kereskedelmi iskolai tanárképzés és képesítés újjászervezése tartalmi és adminisztrációs tekintetben szorosan hozzásimul a felső kereskedelmi iskola új tantervéhez s arra irányul, hogy egységessé tegye a tanároknak eddigi sokféle képesítését. Az iskola jövő sorsától függ, hogy mi maradhat meg a tanárképzés új rendjéből s mit kell rajta változtatni. Annyit azonban már ma is meg lehet állapítani, hogy bizonyos túltengés mutatkozik benne. Például a kereskedelmi iskolai mennyiségtani és természettani oktatás csak jóval kisebb terjedelmében és alacsonyabb színvonalában, — politikai számtani részében pedig csak gépiessé tételében különbözik a középiskolaitól, de semmiféle oly anyagot nem tartalmaz, mely az utóbbiban benne nem foglaltatnék. Tehát merőben indokolatlan s fölösleges fényűzés ezekre a tárgyakra külön kereskedelmi iskolai tanárképzést szervezni és ezzel újabb választófalat emelni a két iskolafaj között. Hasonló véleményem van az okleveles középiskolai tanároktól követelt különféle kiegészítő vizsgálatokról. Így a történelemre képesített tanárnak gazdaságtörténetből kell kiegészítő vizsgálatot tennie, holott mindaz, ami történelmi jellegű ama vizsgálat anyagában, az általános történelemben is hennfoglaltatik, mely nem mellőzheti a gazdasági vonatkozásokat. Hisz az anyagi kultúra minden szellemi kultúra talaja; benne gyökerezik az országok védő ereje, politikai helyzete és világrendje. Amit a vizsgálat azonfelül felölel, azt a közgazdaságtantól anektálta és az odavaló.

De ugyanattól a tanártól még a kereskedelmi oktatás törté-

netéből és módszeréből is követelnek kiegészítő képesítő vizsgálatot. Ismernie kell a kereskedelmi iskolai tanterv változatos fejlődését; tudnia kell, mikor, hol és miből rendeztek szünidei tanári tanfolyamot, mit beszéltek a budapesti kereskedelmi oktatásügyi nemzetközi kongresszuson, mennyi a tanárok száma és fizetése stb. Vajjon mindez érdemes-e arra, hogy vizsgálat tárgyává tegyék? A nevelés, jellemképzés, testnevelés pedagógiája, a közműveltségi tárgyak módszertana pedig, melyek szintén vizsgálat tárgyai, a középiskolában ugyanazok, mint a kereskedelmiben. Mirevaló tehát mindebből újabb vizsgálatot kívánni?

Még nyomósabb kétségek merülnek fel a tanárképzés új rendjében alkotott szakcsoportok tekintetében. Az *A*) szakcsoport korábban a könyvvitelre, kereskedelmi ismeretekre és levelezésre szorított; most a közgazdaságtannal és jogi ismeretekkel bővítették, amelyeknek tanítására eleddig a jogi és államtudományi szigorlat jogosított. Attól tartok, hogy a szakcsoport terjedelmének ily tetemes növelése együtt fog járni az elsőképzésével, és hogy az ekként képzett tanárok alacsonyabb tudományos színvonalon fognak állani, mint a régiek. Jóleső büszkeséggel emlékszem vissza a Kereskedelmi Akadémia közgazdaságtan- és jogtanáraitra, akik pedagógiai ráneveltség nélkül is kitűnően tanították tárgyukat. Egyiküknek műve az 1920. évi tanterv közgazdaságtani módszeres utasítása, mely kiváló pedagógiai érzékről s rátermettségről tanuskodik. Mindezt nem azért említem, mintha kifogásolnám, hogy pedagógiai tanulmányt és vizsgálatot kívánnak a tanári pályára lépő jogásztól, hanem annak az indokolására, hogy helytelen a tudományos kiképzés színvonalát leszállítani oly érdekek kedvéért, amelyeket más módon is kielégíthetünk. Mert a tantárgyak megrótt felhalmozása csak adminisztrációs szempontból kívánatos a 30 kisebb (4–6 osztályból álló), főleg vidéki iskola érdekében, ahol anélkül nem tudnának a közgazdaságtan és jog tanítására teljes óraszámban foglalkoztatható rendes tanárt alkalmazni és ezentúl is óraadókra szorulnának. De ezt a szükségességet jobban akként lehet kielégíteni, hogy csak a kereskedelmi ismeretekkel kapcsoljuk össze a közgazdaságtant és jogot, amelyekkel tartalomban egyeznek és a tanterv szerint összefüggő tárgycsoportot alkotnak. Az oktatására kinevezett tanár kereskedelmi levelezést is taníthat, melyre külön képesítést szerezni merőben fölösleges.

Második kifogásom az *A*) szakcsoport ellen, hogy tárgyai közül hiányzik a kereskedelmi számtan, ez a határozottan kereskedelmi technikai tantárgy, mely szoros tartalmi kapcsolatban áll a könyvvitel-tannal és levelezéssel, s amelynek hiányában nem lehet tökéletes gyakorló irodát teremteni. Jelenleg a *B*) szakcsoportban találjuk a mennyiség-tan és természet-tan társaságában. Az utóbbihoz semmi köze nincs; a mennyiség-tannal csak a számolás révén rokon, egyébként más a módszere és tartalma. Viszont mennyiség-tanból és természet-tanból, mint említettem, merőben fölösleges a külön kereskedelmi iskolai tanárképzés és

képesítés, úgyhogy a *B*) szakcsoportnak csak az adminisztráció szempontjából van némi értelme. Ezen okokból az *A*) és *B*) szakcsoportok helyett a következőket ajánlom:

A) szakcsoport: kereskedelem technikája (könyvvitel, kereskedelmi ismeretek, levelezés és számtan, lehetőleg gép- és gyorsírással).

B) szakcsoport: kereskedelmi és jogi ismeretek, közigazdaságtan.

A *C*) szakcsoportot (földrajz, vegytan, áruismeret) annyiban tartom hiányosnak, amennyiben nem tartalmazza a természetrajzot. Már rámutattam a természetrajz szükségességére, egyrészt a közműveltség szempontjából; másrészt az áruismeret kellő megalapozása végett. Azt is megemlítettem, hogy tanítását jelenleg azért mellőzik, mert az áruismeret tanárai nincsenek ráképesítve. A természetrajzi oktatásnak a kereskedelmi iskolában nem fizioográfiai és rendszertani, hanem biológiai és fiziológiai szempontból kell a természettel foglalkoznia, főleg a termények ama tulajdonságait kutatva, melyek hasznosításukat teszik lehetővé. Amellett feldolgozásokra és értékesítésükre is súlyt kell vetnie. Egyszerűen ipari természetrajzot kell tanítani. Azért belőle a kereskedelmi iskola számára szintúgy szükséges a külön tanárképzés, mint hasonló okból a vegytanból.

Viszont a földrajz minden kár nélkül kimaradhatna a *C*) szakcsoport tárgyainak sorából, mert amit gazdasági földrajznak neveznek, valójában egy az általános földrajzzal. A gazdasági jelző csak arra való, hogy ráterelje a figyelmet a gazdasági vonatkozások behatóbb tárgyalására, de nem jelenti kiszakításukat abból a felbonthatatlan kapcsolatból, mely köztük s a fizikai, bio- és antropológiai jelenségek között fennáll és amelynek csak az általános földrajz keretében lehet érvényt szerezni. Ennélfogva a középiskolára képesített földrajztanár a kereskedelmi iskolában is helyén lehetne, ha a tanterv a negyedik évfolyambeli állítólagos földrajzi anyaghoz nem csatolta volna az áruismeret jelentékeny részét. Csak ez az értelmetlen intézkedés kényszeríti a földrajzot, hogy a hozzá idegen vegytannal társuljon és az teszi szükségessé a külön kereskedelmi iskolai földrajzi tanárképzés további fenntartását.

Végül még a tanárjelöltek üzleti gyakorlatának kérdéséhez kell hozzászólanom. Csaknem magától értetődik, hogy a tanárnak ismernie kell az ügyet, amelynek szolgálatára akarja a növendéket nevelni. Azért Németországban a jelölt előképzettségéhez mérten egytől négy évig terjedő, Ausztriában két évi áru- és banküzleti gyakorlatot követelnek tőle, mielőtt tanári vizsgálatra bocsátanák. Nálunk az 1884. évi szervezet még megkívánta az egyévi üzleti gyakorlatot az *A*) szakcsoport jelöltjeitől és az intézkedés helyes volta kitűnik abból a tényből, hogy legkiválóbb szaktanáraink a gyakorlatból léptek a tanári pályára, vagy ennek megszakításával voltak gyakorlatban. Az 1895. évi szervezet aztán véglegesen elejtette a gyakorlat megkövetelését.

Dengl János szerint helyesen tette, mert „jóllehet igen fontosnak és szükségesnek tartja, hogy különösen a könyvviteltan, kereskedelmi levelezés és számtan tanára a kereskedelmi élettel kontaktusban legyen, mégis azt hiszi, hogy ebből a célból nem szükséges egy teljes évet üzletben eltöltenie“.³⁸ De amit az üzleti gyakorlat pótlására ajánl (állandó érdeklődés a gyakorlati élet követelményei iránt, ezeknek figyelembevétele a tankönyvek szerkesztésében, gyakorlati emberek bevonásával rendezett szünidei tanfolyamok, állandó önképzés), az mind csak szurrogátum. Olyan, mintha valamely üzemen végigsétálva akarnók a benne folyó munkát megtanulni. Nem csekély mértékben a gyakorlat nem ismeréséből származnak az oktatásban mutatózó bizonyos fogyatkozások. Például az *Eber Antal* Cobden-szövetségi előadásában emlegetett „rébuszok“ és képtelen érettségi tételek, vagy az oktatás megterhelése a tanár részéről jelentékenynek vélt, de valójukban fölösleges részletekkel és sablónszerűségekkel. E bajokon gyökeresen csak a tanárjelöltek kötelező üzleti gyakorlata segíthet.

Dengl János azzal érvel ellene, hogy a gyakorlásra szolgáló üzlet egyoldalúsága átragadhat a jelöltre és az ő révén tanítására is. Az egyoldalúság az iskolai tanításban, a gyakorló irodában is keletkezhetik. A jelölt különben is nemcsak az üzlet szakmáját, hanem egész eljárását tanulmányozza, mely, formai eltéréseket nem számítva, mindenütt többé-kevésbé egyforma. Fődolog egyébiránt, hogy benne lett legyen a gyakorlatban és részt vegyen munkájában, amikor aztán minden mozzanatát más szemmel fogja látni, mint akkor, ha pusztán könyvből vagy hallomásból tud róla. Jobban helytálló *Dengl*nek második érve, hogy magáncég alig lesz hajlandó a csak ideig-óráig nála maradó jelölttel bajlódni és őt az üzlet különféle ágazataiba bevezetni. Ha, ami valószínű, arra hajlandó cég csakugyan nem találkoznék, akkor az állammal kapcsolatos üzemektől (postatakarékpénztár, pénzügyi központ, országos hitelszövetkezet, államasított gépgyár, diósgyőri vasgyár, orsz. mintapince stb.) vagy városiaktól lehet segítséget kérni, melyek nem fognak vonakodni, hogy közreműködjenek a közeél elérésében. Elsősorban a kereskedelmi technikai tárgyak tanárait kellene üzleti gyakorlatra kötelezni, noha a közgazdaságtan- és jogtanárok számára is hasznos volna.

A még idetartozó néhány alárendelt kérdés fejtegetését ezúttal mellőzve, azzal a kijelentéssel fejezem be tanulmányomat, hogy megírására az ügy iránti szeretet ösztökélt. Azt hiszem, oly útra tereltem a felső kereskedelmi iskola problémáját, melyet eddig nem vettek kellően figyelembe és amelyen haladva sikerülni fog azt közmegelegedésre megoldani.

SUPPAN VILMOS.

³⁸ Lásd *Dengl János*: A hazai felső kereskedelmi iskolai tanárok képzésének és képesítésének multja és jelen állapota. Szakokt. 1924/25. évf. 221. és köv. l.